

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΕΙΛΙΚΡΙΝΗ ΔΙΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: ΕΙΣΟΔΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΜΕ ΤΟ ΚΟΣΜΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΜΑΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ

Καράβια είμαστε που ρίχνονται στο κύμα
που 'χουν στο αίμα τους αλμύρα και σκουριά
για μας ο θάνατος και το μεγάλο κρίμα
είναι να μένουμε δεμένα στη στεριά¹

Μεταξύ άλλων σπουδαίων στιχουργημάτων που μελοποίησε και ερμήνευσε μοναδικά ο αισθαντικός Παντελής Θαλασσινός είναι και το «Καράβια Είμαστε» του Άκου Δασκαλόπουλου, από το οποίο αντλείται το πιο πάνω τετράστιχο, το ρεφραίν δηλαδή του ωραίου άσματος, όπου οι εμφάσεις είναι τόσο μετρημένες, ζυγισμένες και ξεκάθαρες όσο είναι και αληθινά όμορφες, ρεαλιστικά αληθινές. Η τέχνη, η ποιητική εν γένει ευαισθησία δεν εθελotuφλεί, δεν ουρανοβατεί (χωρίς να πατάει στη γη), αλλά αντέχει ή επιχειρεί να δει και να αντέξει γυμνή την αλήθεια της ζωής, να τη βιώσει ως πίκρα και ως γλυκασμό μέχρι την τελευταία σταγόνα και να τη θεραπεύσει σε μια δυναμική πορεία κατάφασης σε ό,τι αξίζει και μένει. Το ακούραστο ταξίδι στις θάλασσες του βίου —και όχι η στατικότητα και στασιμότητα που σημαίνουν θάνατο— δεν αποτελεί εδώ απόδραση και δραπέτευση ρομαντική, αλλά άφεση στον άνεμο που πνέει για να σπρώχνει προς το νέο, το άγνωστο και σωτήριο. Μαζί, ωστόσο, με τη φθορά, τις αποτυχίες, την αλμύρα, που μπορεί να είναι το άλας της ζωής μα και το αλάτι στις πληγές της· μαζί με τη σκουριά που συνεπάγεται η φθαρτή και τρεπτή αλλά επιδεκτική μεταμόρφωσης ανθρώπινη φύση μας.

Τούτος είναι ένας ανθρωπολογικός και θεολογικός ρεαλισμός, που πιστεύω ότι μπορεί να αποβεί θεραπευτικός, όπως προσημείωσα, ψηλαφώντας τον πυρήνα της καλλιτεχνίας· αλλά, πιστεύω, πως εδώ μπορούμε να προεκτείνουμε και να επεκτείνουμε τη θέση αυτή, υπογραμμίζοντας την απλή αλήθεια, πως καμία θεραπεία δεν είναι δυνατή αν η ασθένεια δεν διαγνωστεί και αν δεν γίνει παραδεκτή. Σε κάθε

---

¹ Παντελής Θαλασσινός, *Ένα Κρυμμένο Αχ*, Music Box International, 1998 (ψηφιακός δίσκος).

άλλη περίπτωση το καθαυτό ιατρικό λειτούργημα είναι κολοβό και λειψό, συνεπώς και αχρείαστο. Γνωρίζω την επικαιρότητα μιας τέτοιας άποψης, γιατί το κράτος της πανδημίας καλά κρατεί ενώ γράφεται τούτο ο Προλογικό, γι' αυτό και θα καταλήξω —επηρεασμένος σαφώς από τη σκέψη του εκλεκτού δασκάλου Νίκου Μαρτσούκα—, πως η θεραπευτική ορολογία της θεολογίας δεν είναι διόλου τυχαία, όπως παρόμοια ορολογία δεν απουσιάζει από κάθε λόγο για την ποίηση και την τέχνη ευρύτερα. Για να είναι αληθινές και να θεραπεύουν (η καθεμιά σαφώς με τον δικό της αναντικατάστατο τρόπο) την ψυχή και τον βίο στις καθολικές του διαστάσεις, πρέπει να έχουν την δεξιότητα να διαγιγνώσκουν, την ειλικρίνεια να ανακοινώνουν την υπαρξιακή ασθένεια και τη γνώση να προτείνουν την πρέπουσα αγωγή.

Αυτό όμως μας φέρνει στο συναφές ερώτημα: είναι η Εκκλησία ιατρείο (ή νοσοκομείο) διά «πάσαν νόσον και πάσαν μαλακίαν»; Η εύκολη απάντηση, το εύκολο καμιά φορά κλισέ, που σε καμία περίπτωση δεν είναι άμοιρη αλήθειας, είναι πως ναι η Εκκλησία είναι χώρος γιατρειάς: θεραπεύει μάλιστα όλον τον άνθρωπο, τον αφαρτοποιεί και τον αγιάζει. Έφθασε, όμως, καιρός, να πάμε πέρα από την επιφάνεια, πέρα από το πρώτο —ίσως και το δεύτερο— επίπεδο ερμηνείας και να διαπεράσουμε —με πίστη στον ακριβό καρπό της εκκλησιαστικής παράδοσης και θεολογίας—, τον πυρήνα της οντολογίας της, μήπως και βρούμε το παρασιωπημένο ή αποσιωπημένο αυτονόητο μιας διαφορετικής εκκλησιαστικής αυτοσυνειδησίας. Τούτη είναι απόλυτα ξένη προς το εγγυημένο και ετοιμοπαράδοτο θαύμα, τη φειτοποίηση των υλικών πραγμάτων,² τον εμπεδωμένο σακραμενταλισμό,³ την ιδεαλιστική απόδραση σε ένα μυθολογικό επέκεινα.

² Όπως δηκτικά σημειώνει ο Θ. Παπαθανασίου: «Η χριστιανική πίστη αφενός και η μαγεία αφετέρου είναι δύο απολύτως διαφορετικά πράγματα. Η πρώτη θεμελιώνεται στην ελευθερία και στην καρδιακή αποζήτηση σχέσης με τον Θεό, με όλες τις διακυμάνσεις και τις διακινδυνεύσεις που έχει μία σχέση καρδιακή. Η δεύτερη θεμελιώνεται πάνω στην ψοφοδεή “ασφάλεια” την οποία υπόσχονται τα μαντζούνια και οι αυτοματισμοί (“πατάω ένα κουμπί...”). Για μίλα κατά των μαντζουνιών και κατά του τρόμου, ο οποίος ξεριζώνει τη χαρά από θρησκευόμενες ψυχές! Για μίλα κατά των κηρυγμάτων που κραδαίνουν την τρομολαγνεία σαν γκλίτσα για ζαγάρια! Θα εισπράξεις τη μομφή ότι αποκλίνεις από την ευσέβεια και την παράδοση! Θανάσης Ν. Παπαθανασίου: «Να τελειώνουμε πια με τον άγιο Νεκτάριο», στο <https://dimoskaipoliteia.gr/2021/11/27/nateleionoume-pia-me-ton-agio-nektario/?fbclid=IwAR24IzpPhGZsloTpiOBNA1FM1rzExrAVspRXpWsqckbrjHGHBILdoe2DbM> [πρόσβ.: 28 Ιαν. 2022]. Πρβλ. Χρυσόστομος Σταμούλης, «Το Μυστήριο της Ευθύνης. Συνέντευξη στον Σπύρο Ζωνάκη», *Φάγαμε Ήττα. Κείμενα για τον Αυτοεγκλωβισμό της Ορθοδοξίας*, Αρμός, Αθήνα 2021, σ. 172-173.

³ Ο ποιητής και πεζογράφος Wendell Berry θεολογεί, προκαλώντας (αυτός ο τυπικά Προτεστάντης) την ορθόδοξη συνείδησή μας, να θυμηθεί τις πραγματικές μυστηριακές εκφάνσεις της σχέσης κτιστού και Ακτίστου πέρα από την ειδωλοποίηση και την τυπολατρία: «Η Βίβλος δίνει

Καμία λοιπόν θεραπεία από όσες υπόσχεται και προσφέρει η Εκκλησία —διά των μυστηρίων, διά της εν γένει μετοχής στην άκτιστη θεία ενέργεια—, δεν είναι πλήρης και τελική χωρίς την προσθήκη της εσχατολογικής προοπτικής, την προσδοκία της εσχατολογικής πλήρωσης και, ασφαλώς, σε τελική ανάλυση, την έλευση των εσχάτων. Θεραπεύει λοιπόν η Εκκλησία κυρίως εσχατολογικά, πρωτίστως πνευματικά (με τη διεύρυνση της όρασης που σχετικοποιεί ελπιδοφόρα και τον πιο μεγάλο πόνο), μα ο θάνατος παραμένει, η φθορά ακόμα υφίσταται.⁴ Ωστόσο, η αγάπη θρέφει την ελπίδα, αλλά η εσχατολογική προσδοκία —«ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» και «προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν»—, μια προσδοκία η οποία δεν μπορεί παρά να εκφράζεται ενίοτε και με απόγνωση, δεν έχει καμία θέση στην ζωή της Εκκλησίας και του κόσμου, αν όλα έχουν λυθεί με τη δημιουργία ιερών καστῶν όπου όλα είναι σωστά και τακτοποιημένα· οι πιστοί και —ακόμα χειρότερα— και ο Θεός, μπαίνουν σε κουτί, ενώ οι απορίες και τα αδιέξοδα βρίσκουν εύκολα τη λύση τους στο πλαίσιο μιας «διανοητικής ευσέβειας».⁵ Τούτη η τελευταία, η συχνά κυρίαρχη —δίκην λύσεως απλών μαθηματικών εξισώσεων— τακτοποιεί τα πάντα, ακόμα και το απόλυτο πένθος, ακόμα και το τσουνάμι μιας πανδημίας, για να απολαμβάνουν τα μέλη της κάστας την ειρήνη της αφασίας τους. Σκληρά ίσως λόγια· μακάρι να είναι,

---

εξαντλητική [...] σημασία στην οργάνωση της θρησκείας; Στο κτίσιμο και ξανακτίσιμο του Ναού, τα σκεύη του, τα καθήκοντα [...] και την ιεροσύνη τα τυπικά και τις τελετές. Μα αυτό δεν συγκαλύπτει το γεγονός, ότι τα πιο σημαντικά θρησκευτικά γεγονότα που περιγράφονται στη Βίβλο δεν συμβαίνουν σε χειροποίητους ναούς. [...] Τα σπουδαία αποκαλυπτικά οράματα δεν έλαβαν χώρα στους Ναούς μα σε βοσκοτόπια, στην έρημο, στην ερημιά, στα βουνά και στις όχθες των ποταμών και των θαλασσών, στη μέση της θάλασσας και στις φυλακές. Και παρόλο, που με επιμονή η θεϊκή φωνή περιέγραψε τελετές και τύπους, με την ίδια ένταση τα απαρνήθηκε, όταν αυτά θεωρήθηκε ότι θα γίνονταν τα ίδια θρησκεία. ¶ “Θυμίαμα, βδέλυγμά μοί ἐστὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι νηστείαν καὶ ἀργίαν καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἐορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν, οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν [...]” (*Ἠσαΐας* 1, 13-14). Σύμφωνα με αυτή την άποψη η θρησκεία συντελείται / εορτάζεται περισσότερο με την πρακτική της στον κόσμο παρά στις θρησκευτικές τελετές». «Christianity and the Survival of Creation», *Sex, Economy, Freedom and Community*, Pantheon Books, Νέα Υόρκη, Σαν Φρανσίσκο ²1993, σ. 102-103 (η μετάφραση είναι του συγγραφέως).

⁴ Απλά και σταράτα το εκφράζει αυτό Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, κατανοώντας της πραγματικές διαστάσεις και την παροντική φύση του εκκλησιαστικού σώματος: «Την Εκκλησία την αντιλαμβάνομαι σα Σώμα. Το Σώμα του Κυρίου. Είναι κτίσμα και είναι φθαρτόν. Και ο Κύριος εν τω κόσμω εφθάρη και εσταυρώθη. Επειδή η ενότητα της ανθρωπότητας είναι “εν Κυρίω Χριστώ, εν σώμα εσμέν” επάνω σ’ αυτό βλέπω την Εκκλησία [...]». Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, «Εκκλησιαστικές Μορφές στον Μακεδονικό Αγώνα», *Υδάτων Υπερχειρίσιση. Ανάλεκτα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 350.

⁵ Την πολύ εύστοχη έκφραση δανείζομαι από τον Ιωάννη Βογιατζή. Βλ. Ιωάννης Βογιατζής, *Η Εκκλησία Πάει Σινεμά*, Αρμός 2020, σ. 99: «Η αδράνεια και ο εφησυχασμός, ο συμβιβασμός και η συνήθεια απονεκρώνουν την πίστη και καθόλου δεν γονιμοποιούν την άνυδρη εκκλησιαστική ζωή διαμορφώνοντας μια άμορφη και ά-λογη ζοφόρο θεολογία. Τρέφεται από τη σπουδαιότητα του νόμου και στρέφεται στην αναγκαιότητα μιας διανοητικής ευσέβειας ξεριζωμένης από τη μαξιμαλιστική ευαγγελική ηθική που ανοίγει ορθάνοικτα τις πόρτες της Εκκλησίας του ασώτου υιού και των υιών της ενδεκάτης ώρας».

ΓΙΑ ΈΝΑΝ ΕΙΛΙΚΡΙΝΗ ΔΙΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: ΕΙΣΟΔΙΚΟ ΣΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΜΕ ΤΟ ΚΟΣΜΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΜΑΓΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΗΣ

αλλά, αν κοιτάξει κανείς, όχι μόνον τον ορθόδοξο παρ' ημίν χώρο αλλά και άλλες θρησκευτικές κοινότητες ανά το παγκόσμιο, θα δυσκολευθεί να παρουσιάσει μian εικόνα αλλιώτικη. Ευτυχώς, σίγουρα, υπάρχουν και οι εξαιρέσεις, αλλά αυτές δεν πρέπει να δικαιώνουν τον κανόνα.

Επιστρέφω εν κατακλείδι στους ωραίους στίχους του τραγουδιού που παρέθεσα στην αρχή, καθώς το «καράβια είμαστε» θυμίζει μια συχνή αντιπαραβολή του θεολογικού και εκκλησιαστικού λόγου μεταξύ της Εκκλησίας και της νηός, του πλοίου, της κιβωτού, που σώζει όσους την επιβαίνουν. Όμορφη παρομοίωση, όλο ουσία και ευλογημένοι είναι αυτοί που έχουν βιώσει μια τέτοια ελπίδα, θαλπωρή και οικειότητα εντός της Εκκλησίας. Εδώ όμως, ας μου επιτραπεί να καταφύγω στη σάτιρα, όχι για να γίνω κυνικός, αλλά για να εγείρω ένα ερώτημα που είναι ουσιαστικό. Στην πολύ πρόσφατα αναρτηθείσα σε διαδικτυακή πλατφόρμα ταινία *Don't Look Up*,⁶ με εξαιρετικούς πρωταγωνιστές, ένας κομήτης πρόκειται να κτυπήσει τη γη· είναι επιστημονικά αποδεδειγμένο πως θα συμβεί. Από τη διστακτικότητα του προεδρικού επιτελείου των ΗΠΑ να δεχτεί την επιστημονικά τεκμηριωμένη πρόβλεψη, έως την αποπλάνησή του από έναν τσαρλατάνο, επιστημονικοφανή στ' αλήθεια επιχειρηματία, ο οποίος εισηγείται να εκμεταλλευτούν εμπορικά τον ερχόμενο κομήτη αντί να τον καταστρέψουν, εκτυλίσσεται ένα φιάσκο αντιμετώπισης μιας κρίσης με καρικατούρες ηγέτες και επιπόλαιους δημοσιογράφους. Στο τέλος, όταν το πείραμα εξόρυξης του κομήτη φαίνεται πως αποτυγχάνει παταγωδώς, ο τσαρλατάνος φεύγει από το κέντρο ελέγχου προφασιζόμενος φυσική ανάγκη, το ίδιο και η πρόεδρος. Τους βλέπουμε σε λίγο παρέα σε ένα διαστημόπλοιο να ταξιδεύουν εφησυχασμένοι για άλλον πλανήτη, όπου η ζωή κάποια στιγμή θα συνεχιστεί... Το σχέδιο β' για τους εκλεκτούς ήταν πάντα εκεί, πρόσκληση δε, μάλλον από τύψεις, απευθύνθηκε και στην επιστημονική ομάδα, η οποία την απέρριψε. Τελικά, η γη καταστρέφεται και οι εκλεκτοί δραπέτες μπαίνουν για εκατονταετηρίδες σε λήθαργο για να ξυπνήσουν σε έναν άλλο πλανήτη, μάλλον με δυσοίωνες προβλέψεις επιβίωσης. Μας θυμίζουν κάτι όλα αυτά για τη σχέση Εκκλησίας-ανθρωπότητας-πιστών και επιστήμης ενώπιον μιας μεγάλης απειλής; Το σίγουρο είναι πάντως πως η Εκκλησία δεν πρέπει να μεταβληθεί από καράβι σωτηρίας σε ένα τέτοιο (αντ)επιστημονικής φαντασίας διαστημόπλοιο.

⁶ NETFIX, 2021, σκηνοθεσία: Adam McKay.

Ας είναι τα προλογικά μου σχόλια μια προδρομική έστω συμφωνία με τα κείμενα που απαρτίζουν το ενδέκατό μας τεύχος, ένας υπερθεματισμός, ο οποίος εισάγει στα σημαντικά που κομίζουν. Πιστοί στον διάλογο της θεολογίας με τις τέχνες και τη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως και στη διαθεματικότητα, ευχαριστούμε παλαιούς και νέους συνεργάτες και σας καλούμε σε κοινή μετάληψη των καλών καρπών!

Εκ Μέρους της Συντακτικής Επιτροπής

Παναγιώτης Θωμά